

HOMILIA LAICA 2016

de Teresa Colom

Estimades veïnes i estimats veïns d'Organyà. Amigues i amics, conegudes i coneguts. Presents.

De ben segur que sóc la més inexperta de totes les plomes a qui al llarg d'aquests anys se li ha encarregat escriure l'homilia literària. Quan em van contactar per proposar-m'ho, em vaig sentir molt honorada, però també aterrida. No sabia si seria capaç de destacar a l'alçada. Qui em va telefonar em va anar desgranant el motiu de la trucada des de l'altra banda de l'auricular. Mentre l'escoltava, sabia que, quan acabés d'exposar-me'n els detalls, li hauria de donar una resposta. De vegades la prudència és una virtut i d'altres només és covardia. La proposta de descriure aquesta homilia literària m'arribava de persones a qui respecto i de qui no dubto. Estava clar que elles ja havien valorat si el meu nom era o no adequat. Confiant en el seu criteri, vaig acceptar, sentint-me, com ja he dit, molt honorada, però també amb molt respecte de cara a les pàgines que hauria d'escriure. El mateix agraïment que vaig transmetre als qui van proposar el meu nom us el transmeto ara a vosaltres que teniu la generositat de ser aquí.

Vaig tenir la sort de créixer en una època en que a l'escola se'm va reforçar la llengua que parlava a casa. Al col·legi de les monges de La Seu, on vaig estudiar fins que vaig anar a l'Institut Joan Brudieu a fer el COU, d'idiomes, se'ns impartia català, castellà i francès. Sabia, està clar, que hi havia més quantitat de persones que parlaven castellà o francès que no pas català. El castellà era un idioma que, en una societat bilingüe, havíem après amb naturalitat. I el francès era l'idioma que apreníem a l'escola sota el concepte de llengua estrangera. Però el català era la llengua que jo parlava a casa i que utilitzava amb la gran part del meu entorn, que la parlessin menys milions de persones no me la convertia en menys important. No era una qüestió política, ni de responsabilitat, era la meua realitat.

Fa un parell d'anys vaig assistir a una conferència que impartia l'Anton Maria Espadaler sobre el Tirant lo Blanc. Durant la seva exposició, el medievalista es feia la pregunta del perquè aquesta gran obra de la literatura catalana no gaudia del mateix grau de reconeixement, entre el públic català, que el d'altres clàssics com, per exemple, el Quixot, entre el públic castellà. La dificultat de l'obra i els punts d'erotisme del llibre

serien alguns dels factors que al llarg dels anys no haurien jugat al seu favor a l'hora de fer-lo arribar al públic juvenil de les escoles. Jo m'havia llegit el Tirant lo Blanc mentre estudiava a les monges. La mare Pepa Obiols era qui ens impartia literatura catalana. La recordo carismàtica, propera, elegant, amb sentit de l'humor, algú que inspirava respecte per la seva gran qualitat com a persona. Ens va encarregar fer un treball sobre el llibre. Però vaig badar i quan vaig anar a comprar l'edició que ens havia indicat, una versió actualitzada i resumida de l'obra, ja estava esgotada a les llibreries de La Seu i tardarien dies a tornar-ne a tenir un exemplar. La casualitat va fer que m'arribés a les mans una edició moderna en dos volums de l'obra original, vuit-centes pàgines escrites al segle XV (amb la grafia regularitzada, això sí) i que poc tenien a veure amb el llibret resumit i en català actual que s'havia esgotat a les llibreries. La mare Pepa (filla de Cabó, per cert), lluny de posar-me traves a llegir aquells dos volums, em va dir que si feia el treball sobre l'obra original em deixaria fins a final de curs per entregar-lo. I així ho vaig fer. En el llibre hi vaig llegir històries de cavallers i d'enamoraments, i crec que, simplement, alguns passatges no em van escandalitzar perquè la innocència de l'edat i, sobretot, el fet de no estar familiaritzada amb el llenguatge medieval es va traduir en que, en molts moments, entenia el context però no acabava d'entendre què llegia. Potser la mare Pepa, una dona llesta, ja havia donat per fet que seria així. En qualsevol cas, el que no dubto, i encara menys amb la perspectiva dels anys, és que ella coneixia els camins per transmetre'ns la vàlua de la llengua i de la literatura, i els camins per despertar-nos la consciència de la riquesa que aquestes contenen. Va ser un amic qui em va proposar assistir a la conferència sobre el Tirant lo Blanc, el ponent, l'Anton Maria Espadaler, era amic comú dels dos, però hi vaig anar majorment pel llibre. Llegint el Tirant lo Blanc, en les circumstàncies que us he explicat, la mare Pepa em va transmetre que la literatura no era una obligació, era un univers ple de portes que permetien sentir el món més gran, i que la llengua era una riquesa que venia de molt enrere i que quan perdies interès per ella, quan es deixava d'utilitzar, poc a poc, esdevenia inaccessible i la riquesa es convertia en quincalla.

Parlàvem dels idiomes. Em preocupava l'anglès, com no? A la universitat em vaig trobar amb assignatures d'economia que s'impartien en aquest idioma. I després, en el món de les finances, on treballaria anys, era una eina imprescindible. Però quan em vaig posar a escriure poesia ho vaig fer en català. I això no té res d'estrany.

He tingut oportunitat de participar en múltiples recitals i festivals de poesia. En els festivals internacionals se solen fer lectures bilingües. L'autor llegeix la versió original dels poemes i, per temes obvis, sovint és una altra persona qui llegeix les versions traduïdes a l'idioma del país. En el cas de la poesia, els traductors/res solen ser també poetes per aconseguir el millor resultat possible. Les traduccions són una bona manera d'entendre què vol dir idioma. Fa uns anys em van traduir un recull de poemes al finès en motiu d'unes lectures que havia de fer a biblioteques de Finlàndia. El traductor, com passa en aquests casos, i aprofitant que la persona a qui traduïa estava viva, em feia arribar les seves consultes. En un poema hi sortia la paraula gel. A quin tipus de gel et refereixes? em va preguntar. Gel li vaig respondre gel, gel normal. En finès hi ha moltes paraules per parlar de neu i de gel. Pel que fa al gel depèn, per exemple, si és una capa fina de gel, transparent; si és gel en capes; si és gel irregular, que no és llis (en aquest no s'hi pot patinar); si és gel que està a la deriva; si s'ha format per la neu que s'ha fos sobre el gel, aquest conté bombolles d'aire; si s'ha format directament de l'aigua, aquest és gel de tardor, fosc i resistent; o bé si és gel de primavera, que pot ser gruixut, però que és trencadís, i la llista de descripcions que corresponen a paraules per referir-se a gel

continua. També hi ha una paraula que, simplement, vol dir gel, però el traductor necessitava que li precisés com era el gel del meu poema per visualitzar el vers i fer-ne la millor traducció possible. Quan el traductor em va explicar aquesta particularitat del finès vaig entendre el perquè de la seva pregunta. I quan vaig ser enmig d'aquells paisatges, encara ho vaig entendre més. Era el mateix món que el meu, i al mateix temps, era un altre món, i el seu idioma així ho reflectia.

Llegint poemes fora m'he trobat més d'un cop que algú m'ha preguntat: Però tu parles bé el castellà. Perquè no escrius en castellà? T'entendria molta més gent! Majorment la gent fa aquestes preguntes amb tota la bona intenció. I em sembla tan evident que escriguis, particularment poesia, en la llengua que més domines i en la que penses, que, quan ja t'ho han preguntat uns quants cops, es fa gairebé feixuc haver-ho d'explicar un altre cop, però cal fer-ho, sobretot si el teu interlocutor és receptiu a entendret. Tot i que, de vegades, l'interlocutor et sorprèn. No sempre per bé.

Després de cinc poemaris vaig publicar el meu primer llibre de narrativa, La senyoreta Keaton i altres bèsties. Mantenia una conversa amb un editor espanyol sobre la dificultat de trobar editorials interessades en publicar obres des d'altres llengües, que, per a l'editorial estrangera suposa una compra de drets i té el cost afegit de la traducció. Cal tenir en compte que en els mercats amb més lectors potencials, com en l'anglès, ja es crea molta obra de qualitat en el propi idioma, per tant, encara és més difícil que vagin a buscar obra de fora. En un moment de la conversa l'editor em va suggerir que perquè no escrivia el llibre en castellà? Així el llibre ja quedava situat en un mercat més gran, el de llengua castellana, i també seria més fàcil moure'l. Però el llibre estava escrit en català! En cas de traduir-se vaig especificar tampoc ho faria jo, ho hauria de fer un professional especialitzat en traduir cap a llengua castellana. Quan parlem de literatura hi ha molta precisió en el llenguatge. Cada idioma té els seus girs, les seves expressions L'editor va continuar amb el problema de la traducció, amb el problema que el llibre no estigués escrit en castellà. I va insistir: Però si l'escrius en castellà, el problema de la traducció ja no hi serà! Sorpresa perquè no entengués que no era la llengua en que jo escrivia i decebuda amb la seva poca sensibilitat per l'obra original, per les llengües i també per la literatura, vaig concloure: La qüestió de la traducció hi serà en qualsevol cas perquè el llibre està escrit en català.

Per sort hi ha molts interlocutors. Mesos després, la revista Asymptote, especialitzada en traducció literària, proposava a la meua editorial publicar la traducció a l'anglès d'un dels cinc contes llargs que conformen el llibre de la senyoreta Keaton i altres bèsties. De la mà d'aquesta revista, la versió anglesa del conte es va publicar al mateix temps al diari The Guardian. Els editors d'Asymptote, revista referent en el camp de la traducció literària, van agafar el seu nom, que traduït és asímptota, de la línia recta, prolongada indefinidament, a la que una funció matemàtica tendeix. O sigui, s'hi acostava tant com es vulgui, sense arribar-hi. De la mateixa manera, segons els editors de la revista, un text traduït no pot replicar completament l'efecte de l'original; la traducció és pròpiament un acte creatiu. No cal dir que aquests editors tenen molt clar què implica una traducció, la importància que no només es llegeixi literatura generada directament en les llengües que més es parlen i també la riquesa que es perdria si les versions originals desapareguessin. La traducció és bàsica, és un mitjà per poder fer accessible l'obra original a d'altres lectors, però, evidentment, no busca substituir-la. Si no entens què suposa un idioma (la història, les vides, els paisatges que hi ha al seu darrere) hi ha moltes coses que no entens.

Una amiga de fora, que ara viu a Barcelona, em deia que per algú que no és d'aquí és molt atractiu veure com molts elements relacionats amb Catalunya tenen forma de cercle: la sardana; els castellers (per cert, moltes empreses japoneses utilitzen fotos de formacions castelleres com a exemple d'organització empresarial); o l'arquitectura: Gaudí, el modernisme, tenen formes arrodonides. El cercle és una figura complexa: un cercle s'aïlla, però també es reforça a sí mateix. I la llengua catalana, principal pilar de la identitat catalana, ha tingut la fortalesa del cercle.

Recordeu el traductor de Finlàndia de qui us parlava? Ja té tres nets, de tres, cinc i set anys. Parlen finès, i no sé quins idiomes més aprendran al llarg de la seva vida, però espero que coneguin les desenes de paraules que la seva llengua disposa per definir neu i gel, encara que la majoria de persones no entenguem el finès, i encara que en la majoria d'idiomes en tinguem prou amb uns pocs mots per parlar d'aquests elements. Si no, en certa manera, el seu paisatge desapareixerà.

És també amb la llengua que som responsables de preservar els nostres paisatges, de preservar allò que han viscut les besàvies, els besavis, les padrines, els padrins, les mares, els pares, nosaltres. És també amb la llengua que som responsables de preservar la seva memòria i la nostra.

Gràcies per l'honor de cedir-me la paraula. Gràcies per ser-hi i per escoltar-me. Bona nit.